

PROGRAM EDUKACYJNO-KOREKCYJNY DLA SPRAWCÓW PRZEMOCY DOMOWEJ

Dlaczego pomagać sprawcy? Czy on na to zasługuje? Czy to sprawiedliwe wobec ofiar? Gdy pięć lat temu rozpoczynaliśmy pracę ze sprawcą, najtrudniejszym zadaniem było wyjaśnienie, że praca z osobą stosującą przemoc ma sens. Dziś nikt nie podważa zasadności tej pracy. Pytanie brzmi: jak robić to dobrze i skutecznie?

Nasze działania oparliśmy o znany wzorzec „Programu z Duluth”, realizowanego od wielu lat w USA.

W 2001 roku na szkoleniu „Pomoc dla sprawców przemocy” zorganizowanym przez Fundację im. S. Batorego oraz Stowarzyszenie Sedno, a prowadzonym przez Mareka Prejznera z „Polish-American Association” w Chicago, zaprezentowano ten model pracy. Stał się on inspiracją do opracowania i wdrożenia przez kuratorów Sądu Rejonowego w Poznaniu Programu Edukacyjno Korekcyjnego Dla Sprawców Przemocy Domowej, który realizowany jest we współpracy z Zakładem Karnym w Koziegłowach i Aresztem Śledczym w Poznaniu.

Pracując Programem dokładamy starań, aby prowadzić obiektywną i miarodajną ewaluację. Nie jesteśmy jednak badaczami a praktykami - i z tej perspektywy dzielić się będziemy z Państwem swymi doświadczeniami, spostrzeżeniami i refleksjami. Dotychczas zrealizowaliśmy dziesięć edycji Programu, wzięło w nich udział 116 osób, z tego ukończyły 64 osoby. W warunkach izolacyjnych odbyło się siedem edycji (90 osób), a w warunkach wolnościowych trzy (26 osób).

Opis Programu

Program oparty jest na koncepcji behawioralno – poznawczej. Pozwala to na przyjęcie założenia, że poddając sprawcę odpowiednim oddziaływaniom można niejako „oduczyć” go przemocy. Mając pełną świadomość złożoności przyczyn, które tkwią u źródeł przemocy domowej, koncentrujemy się na jej rozumieniu jako zjawiska wyuczonego i kształtowanego społecznie oraz wzmacnianego kulturowo. Nacelnym celem Programu jest redukcja zachowań agresywnych u jego uczestników, kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec kobiet, oraz odpowiedzialności za popełnione czyny.

Program adresowany jest do mężczyzn stosujących przemoc wobec partnerek. Do Programu kwalifikowani są skazani prawomocnymi wyrokami za przestępstwo z art. 207 par. 1 kodeksu karnego (lub inne przeciwko rodzinie i opiece, ze stwierdzeniem sprawstwa przemocy), zarówno korzystający z warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, jak i odbywający karę oraz warunkowo przedterminowo zwolnieni z zakładów karnych. Kandydaci do udziału w Programie muszą być zdrowi psychicznie a w przypadku stwierdzenia choroby alkoholowej- poddani leczeniu z uzależnienia.

Program realizowany jest w grupach warsztatowych (8 – 12 osób). Każda edycja trwa sześć miesięcy. Obejmuje cztery sesje indywidualne i dwadzieścia dwie sesje grupowe. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu przez trzy godziny. W warunkach izolacyjnych, z uwagi na dużą rotację skazanych, program może być realizowany w wersji trzymiesięcznej. Obejmuje wówczas dwie sesje indywidualne i jedenaście sesji grupowych, z których każda trwa sześć godzin. Zajęcia w każdej grupie prowadzą dwie osoby, kobieta i mężczyzna.

Warunkiem przyjęcia do Programu jest przyznanie się uczestnika do stosowania przemocy wobec partnerki. Przyjęcie jest potwierdzone zawarciem kontraktu na aktywny udział w sesjach grupowych i nie stosowanie przemocy. *kwestionariusz historii przemocy* służy opracowaniu wstępnej diagnozy problemu oraz analizie i rozpoznaniu sygnałów czasowych, sytuacyjnych i fizycznych, towarzyszących aktom agresji. Stanowi on również wprowadzenie do sporządzenia indywidualnego *planu bezpieczeństwa* i jest wykorzystywany do analizy cyklu przemocy i poznania dynamiki własnych zachowań. Sprawca traktuje przemoc jako odosobnione akty agresji, nie zauważa ciągłości i zależności pomiędzy nimi, dlatego istotne jest ukazanie cykliczności tych zachowań. Zrozumienie tego mechanizmu pozwala na skuteczniejsze zapobieganie kolejnym aktom agresji.

Realizując „Plan Bezpieczeństwa” zadaniem uczestników jest rozpoznanie, jakie sytuacje są dla nich potencjalnymi wyzwalaczami agresji, które sygnały płynące z ciała informują o nadchodzącym ataku i w oparciu o tę wiedzę stworzenie planu działania alternatywnego dla zastosowania przemocy, rodzaju „instrukcji”: jak postępować, aby zminimalizować ryzyko wystąpienia aktu agresji.

Jednym z elementów „Planu Bezpieczeństwa” jest nauka umiejętności stosowania tzw. „przerwy na ochłonięcie”. Celem wzięcia przerwy jest rozładowanie napięcia, które gromadzi się w czasie trwania konfliktu. Nabycie umiejętności stosowania przerwy ułatwia zapobieżenie aktom przemocy, dlatego zalecane jest wprowadzenie tego elementu w początkowym etapie Programu. „Plan Bezpieczeństwa” podlega stałej ewaluacji a jego skuteczność poddawana jest ocenie w trakcie trwania Programu.

Kolejnym elementem Programu jest przekazanie wiedzy na temat, czym jest przemoc, jakie są jej rodzaje, formy i dynamika; grupa w toku swobodnej dyskusji tworzy definicję przemocy do której odwoływać się będziemy w trakcie dalszej pracy. Przemoc rozumiemy jako działanie intencjonalne a jej dokonanie jako akt świadomego wyboru. Uczestnicy Programu m.in. oglądają sceny filmowe obrazujące różne rodzaje zachowań przemocowych, uczą się je nazywać. Na tym etapie pracy w zasadzie oczywiste dla nich jest, że z przemocą mamy do czynienia wówczas, gdy stosowane są akty agresji fizycznej. Wątpliwości rodzą się, gdy oglądani lub opisywani „bohaterowie” nie bili, albo przynajmniej nie popychali swych ofiar. Jeżeli mężczyzna nie atakował wprost, a na przykład rozbijał, niszczył przedmioty w obecności partnerki lub tylko ograniczał się do świadomego ignorowania jej, wówczas uznanie tego zachowania za formę przemocy wymagało długiej dyskusji. Po nabyciu umiejętności rozpoznawania zachowań przemocowych kolejną trudność uczestnicy Programu dostrzegają w uznaniu, że każdy akt przemocy jest wyrazem ich własnej woli. Starają się je usprawiedliwiać prowokacjami ze strony partnerki, niepowodzeniami w pracy, upojeniem alkoholowym, dlatego jednym z najistotniejszych elementów w procesie zmiany, staje się zrozumienie, że celem stosowania przemocy jest sprawowanie władzy i kontroli nad ofiarą.

Następnie koncentrujemy się na ujawnieniu negatywnych norm i wzorców kulturowych wykorzystywanych do wspierania postaw dominacji, władzy i kontroli sprawcy nad ofiarą. Analizie podlega także rola stereotypów na temat tożsamości mężczyzny, ról „męskich” i „kobięcych”.

Przyjmujemy założenie, iż sprawca jest odpowiedzialny za czyny, których dokonuje i musi tę odpowiedzialność zaakceptować, nie jest jednak odpowiedzialny za normy, które zostały mu wpojone. Związki oparte na wyższości mężczyzny nad

kobietą są często akceptowane społecznie a postawa dominacji wspierana kulturowo. W tym kontekście kluczowy element w procesie zmiany, stanowi zrozumienie, iż celem stosowania przemocy, jest uzyskanie przez sprawcę władzy i kontroli nad ofiarą.

Sesje końcowe poświęcone zostały nauce nowych konstruktywnych zachowań będących alternatywą dla zachowań przemocowych. Służyły temu wykłady oraz ćwiczenia poświęcone między innymi zachowaniom asertywnym, nowym sposobom rozwiązywania problemów, zasadom sprawiedliwej kłótni oraz nauce umiejętności prawidłowej komunikacji. Uczestnicy poznają elementy treningu umiejętności aktywnego słuchania, podstawowe zasady negocjacji i właściwego rozwiązywania sporów.

Ważnym elementem na tym etapie pracy jest wskazanie klientom możliwości korzystania ze wsparcia społecznego w celu zapobieżenia ich izolacji i wykluczeniu.

Podsumowującym tematem zajęć jest przyjęcie przez sprawców pełnej odpowiedzialności za popełnione czyny. To etap pracy, w którym uczestnik winien przyjąć odpowiedzialność za popełnione przez siebie akty przemocy i być gotowym do poniesienia konsekwencji swych czynów oraz zadośćuczynienia ofiarom. Odejść od zaprzeczania aktom przemocy i minimalizowania ich, obwiniania partnerki oraz stosowania innych mechanizmów obronnych.

Ewaluacja i monitorowanie efektów

Precyzyjne i wiarygodne monitorowanie efektów Programu okazało się możliwe i w pełni wiarygodne jedynie w przypadku uczestników grup wolnościowych. Wynika to z faktu, iż najczęściej pozostawali oni pod dozorem kuratora sądowego, który miał możliwość kontroli zachowania naszego klienta w środowisku rodzinnym po zakończeniu Programu. Z informacji uzyskanych od kuratorów w okresie około 6 miesięcy po ukończeniu Programu wynika, że zdecydowana większość (ok. 77%) uczestników kończących Program nie stosuje przemocy fizycznej. Zaznaczamy jednak, że ukończenie Programu jest tylko jednym z elementów wpływających na zmianę zachowania. Należy również wziąć pod uwagę takie czynniki jak: wyrok sądu,

dozór kuratora, podjęcie leczenia z uzależnienia od alkoholu, działania partnerek (np. wystąpienie z pozwem rozwodowym).

Monitorowanie zachowania skazanych, którzy uczestniczyli w grupach prowadzonych w zakładach karnych okazało się być o wiele trudniejsze, głównie z tego względu, że opuszczając zakład karny, w nie powracali do dotychczasowego środowiska rodzinnego lub nie wskazywali aktualnych miejsc pobytu. Liczba takich przypadków była na tyle duża, że uzyskane informacje nie byłyby miarodajne. W grupach tych prowadziliśmy ewaluację, analizując zmiany w postrzeganiu przez uczestników swojego sprawstwa przemocy i przyjmowania odpowiedzialności za popełnione czyny. Na przykładzie Programu zrealizowanego w Zakładzie Karnym w Koziegłowach w latach 2003 – 2005, wskazać można, że co trzecia osoba oceniła, że uczestnictwo w zajęciach edukacyjno – korekcyjnych przyniosło jej zdecydowane korzyści, a większość (60%) uczestników określiła te korzyści jako duże. Większość uczestników (61%) wyraziła również przekonanie, że dzięki uczestnictwu w Programie zdecydowanie nie będzie stosować przemocy wobec partnerki, a pozostali (39%) zadeklarowali, że raczej nie będą stosować przemocy. Przed rozpoczęciem programu jedynie 37% uczestników zdecydowanie zgadzało się z twierdzeniem, że przemoc, którą stosowali wobec partnerki była niczym nieusprawiedliwiona i tylko oni ponoszą odpowiedzialność za jej stosowanie. Po zakończeniu Programu poczucie sprawstwa i odpowiedzialności zdecydowanie wzrosło, z twierdzeniem tym zgadzało się aż 82% uczestników.

Uwagi końcowe dotyczące organizacji Programów o charakterze Edukacyjno-Korekcyjnym.

- Wskazane jest aby Programy nie trwały krócej niż 6 miesięcy, wynika to z faktu, iż na proces zmiany ma wpływ nie tylko czas pracy w grupie ale także czas pomiędzy sesjami. Wyjątek mogą stanowić grupy prowadzone w zakładach karnych z uwagi na dużą rotację skazanych.
- Zasadne jest wprowadzenie możliwości pracy w systemie otwartym gdzie do grupy dołączają nowi uczestnicy, a każdy z nich realizuje pełen cykl Programu.

- Program powinny prowadzić dwie osoby, mężczyzna i kobieta. W grupach edukacyjno - korekcyjnych, ze względu na duży poziom zaprzeczania i manipulacji ze strony uczestników konieczne jest prowadzenie zajęć przez dwie, ściśle współpracujące ze sobą osoby. Praca w duecie: kobieta i mężczyzna, jest wskazana z uwagi na fakt, iż relacja pomiędzy prowadzącymi staje się dla uczestników modelowym przykładem komunikacji partnerskiej. Obecność kobiety podczas pracy korekcyjnej jest ponadto ważnym czynnikiem konfrontującym w procesie zmiany zachowania.
- Osoby prowadzące powinny pracować pod superwizją.
- Ważnym jest stworzenie uczestnikom Programów możliwości kontynuowania pracy w grupach samopomocowych (opis w: Cierpiałkowska L.: *Grupy samopomocy - niewykorzystana forma leczenia przemocy*, w: Binczycka-Anholcer M. (red.), *Agresja i przemoc a zdrowie psychiczne*, P.T.H.P.)

Agnieszka Rusińska

Program Edukacyjno – Korekcyjny dla Sprawców przemocy Domowej w latach 2002 – 2006 realizowany był dzięki wsparciu Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Urzędu Miasta Poznania, Zarządu Województwa Wielkopolskiego oraz Fundacji im. Stefana Batorego.